

Förord

av professor Lars Werin

Syftet med denna bok är att markera att Nationalekonomiska föreningen år 1977 tillryggalagt sitt första sekel. En samling författare, representerande olika grupper av i vid mening nationalekonomiskt verksamma, har inbjudits bidra med uppsatser, gärna med anknytning till förhållandet mellan nationalekonomisk debatt och ekonomisk politik – det tema som stått i centrum för föreningens intresse under de gångna hundra åren. Ingen som helst strävan har funnits att försöka »täcka» problemområdet. Författarna har getts fria händer att välja ämne och att utforma sina bidrag så som de själva bedömt lämpligt. Som något slags officiell eller halvofficiell »minneskrift» skall man alltså ingalunda se denna bok, efter riktlinjer uppdragna i föreningens styrelse redigerad av dess sekreterare och dess ordförande. I stället är boken – just i enlighet med föreningens verksamhetstraditioner – en samling inlägg i ekonomisk-politiska frågor, pendlande från analyser till stånds punktstaganden och avseende olika tidsperioder. Om inslag i uppsatserna lockar till invändningar och till nya debattinlägg i andra sammanhang är detta också något som är i full samklang med föreningens ideal och traditioner.

Låt vara att boken inte syftar till att vara en minnesskrift. Det må ändå vara tillåtet att i detta förord ta en snabblick, om än bara i form av glimtar, över föreningens sekellånga tillvaro. Denna bjuder på ett stoff som innehåller åtskilligt av största intresse såväl för belysningen av vår ekonomiska och politiska historia som personhistoriskt.

Det var den 29 januari 1877 som en samling herrar träffades på Hotel Rydberg i Stockholm, på inbjudan av presidenten för Kommerskollegium och förre finansministern Carl Fredrik Waern, för att besluta om bildandet av en förening med ändamål att »befrämja studiet av nationalekonomi samt genom föredrag, diskussioner och utgivande av skrifter bidra till utredande av frågor, som höra inom denna vetenskaps område», som det uttrycktes i första paragrafen av de vid sammanträdet antagna stadgarna. Vi vet från minnesanteckningar gjorda av en av stiftarna, bankmannen och kommunalpolitikern Johan Henrik Palme, att långa överläggningar fördes om hur paragrafen skulle formuleras. Den ursprungliga tanken tycks ha varit

att föreningen främst skulle arbeta för att försvara de liberala frihandelsprinciperna mot hotet från den framträngande protektionismen. Men den meningen segrade som gick ut på att föreningen – som Palme uttrycker det – »skulle byggas på en bredare, så att säga konfessionslös grundval».

Det är nog riktigt att säga att Nationalekonomiska föreningen i praktiken alltifrån början haft ett något snävare verksamhetsområde än vad stadgarnas inledningsparagraf, som stått kvar oförändrad under alla de hundra åren, egentligen för tankarna till. Att »utreda frågor som hör inom den nationalekonomiska vetenskapens område» har det knappast handlat om i större utsträckning, i varje fall inte om uttrycket tolkas mera strikt efter sin bokstav. Huvudvikten kom från början att läggas vid granskning och belysning av frågor av ekonomisk–politiskt intresse i form av diskussioner, i regel inledda av föredrag. Där ligger den ännu. Man kan säga att föreningens historia *är* dess debatters. Särskilt har debatterna bildat ett forum där de akademiskt och de praktiskt verksamma kunnat mötas. Just till skärningen mellan teoretisk analys och praktisk handling har föreningens debatter koncentrerats. Meningarna har – som sig bör – ofta brutit sig mellan analytiker och praktiker. Men det är intressant att konstatera att akademikerna sällan beskyllts för att tala elfbenstornets fikonspråk då de uppträtt i föreningens debatter, och likaså att praktikerna sällan beskyllts för att dra fördelar av sin inblick i institutionella förhållanden och komplikationer. Detta trots att den nationalekonomiska vetenskapen undan för undan blivit alltmer abstrakt och formaliserad, och myndigheternas verksamhetsfärer alltmer specialiserade och sammansatta. Man kan leka med tanken att det är en sjuttonhundratals tradition av konkret, tillämpad analys av för samhällslivet betydelsefulla frågor som kommit att bevaras och föras vidare av föreningen. I så fall en i allra högsta grad livskraftig tradition, som det finns all anledning för föreningens medlemmar att se på med stolthet.

De renodlat vetenskapliga inslagen har sålunda varit fåtaliga i föreningens verksamhet. Men det är värt att notera att det var just i ett föredrag inför föreningen år 1898 som Knut Wicksell först presenterade sin teori om hur skillnaden mellan penningräntan och vad han kallade den naturliga räntan – kapitalets reala avkastning – påverkar prisnivå och ekonomisk aktivitet, en av den nationalekonomiska vetenskapens mest impulsgivande idéer. Sitt första diskussionsinlägg i föreningen gjorde Wicksell 1891, och under ett decennium fr.o.m år 1917, efter sin flyttning från Lund till Stockholm, blev han en av föreningens flitigaste och helst hörda debattörer.

Även David Davidson, Gustav Cassel och Eli Heckscher, våra

andra stora ekonomer under 1900-talets första decennier, kom att göra betydande insatser för föreningen. Davidson framträdde åtskilliga gånger som inledare eller debattdeltagare, och vidare var han den förste universitetsekonomen som kom in i föreningens styrelse. Det skedde strax i början av 1900-talet, och man vill kanske undra över att det dröjde så länge innan en akademiker uppnådde en sådan position i föreningen. Skälet är helt enkelt att nationalekonomin som modern, självständig vetenskap inte förrän då hade blivit fast etablerad här i landet. Gustav Cassel höll sitt första föredrag i föreningen år 1904. Ämnet var inkomstbeskattningen. Under tiden fram till 1920 var han en av föreningens flitigaste talare och debattörer, med skattefrågor och penningpolitik som sina viktigaste intressesfärer. Eli Heckschers första inledningsanförande, hållet 1908, hade rubriken »Betydelsen av nationalekonomisk utbildning för statsförvaltningen och näringslivet», ett ämne som i likhet med många andra har minst samma aktualitet 1977 som det hade den gång det först stod på föreningens debattordning. Heckscher var under en lång följd av år en av föreningens mest aktiva debattörer, som med briljant klarhet och stort engagemang prövade den ekonomiska politiken mot en strikt och väl genomtänkt liberal modell. Sammanlagt höll han ett dussintal inledningsanföranden, däribland föredraget »Ekonomisk debatt under 75 år» vid föreningens jubileum år 1952. Detta blev hans sista insats i föreningen. Han gick bort inte långt därefter, och i minnesorden över honom vid ett av de följande sammanträdena yttrades att »för alla som då var med är minnet oförglömligt av mannen, som med redan sviktande kroppsliga krafter, utan en skriven rad till stöd och under exakt den tid han utmätt åt sig, med vid överblick skildrade ekonomisk debatt under 75 år».

Till Cassels många föredrag i föreningen hör ett år 1915 om den framlagda riksstaten och ett annat år 1918 om finansplanen och det ekonomiska läget. De bildar de första numren i den långa rad av sammanträden om den framlagda finansplanen och budgeten, som varit det kanske mest uppmärksammade inslaget i föreningens program under de senaste decennierna. Från 1930-talet har de blivit en fast, årlig tradition med det ansvariga statsrådet som inledare. Ernst Wigforss höll tretton sådana inledningsanföranden, det första år 1926. Wigforss hade redan 1923 hållit ett föredrag om industriell demokrati, och vid ett annat tillfälle talade han om arvsrätten, i bägge fallen frågor han under hela sin politiska bana ägnade ett stort intresse. Gunnar Sträng hade år 1976 kommit upp i tjuogoett inledningsanföranden om finansplan och budget, ständigt lika uppskattade av den till bristningsgränsen fyllda aulan i Handelshögskolan.

Som ett slags »förste opponent» i debatterna om budgeten uppträdde under en följd av år bankdirektör Jacob Wallenberg, en av de mest aktiva i den långa rad av bankmän som spelat en betydelsefull roll i föreningen alltifrån dess tillblivelse.

I detta förord kan det bara bli fråga om att ge några mera slumpvis valda glimtar ur föreningens rika historia. Flera av bokens uppsatser innehåller ett fylligare stoff om olika faser. Att ge en uttömmande skildring och granskning av föreningens debatter är emellertid minst ett ämne för en doktorsavhandling – man får hoppas att någon så småningom tar sig an uppgiften. Men några ytterligare uppgifter skall här plockas fram. Det kan nämnas att till de akademiskt verksamma ekonomer som i likhet med Wicksell, Davidson, Cassel och Heckscher under långa perioder gjort viktiga insatser som föredragshållare, debattdeltagare och styrelseledamöter hör på 1920- och 30-talen Sven Brisman, från 1930-talet och framåt Bertil Ohlin, Gunnar Myrdal och Erik Lundberg. Första gången Bertil Ohlin uppträdde i föreningen var 1922, då han – såsom studerande – deltog i en debatt om »Avskrivningar vid föränderligt penningvärde» – återigen ett ämne som skulle passa lika bra år 1977. Sitt första föredrag, behandlande ålderdomsförsäkringens finansiering, höll Ohlin år 1930. Myrdal inledde, tillsammans med direktör Assar Gabrielsson, 1931 en diskussion om den svenska penningpolitiken. Sedan har han hållit åtskilliga föredrag i föreningen. 1946 talade han i egen skap av handelsminister. Det var en av föreningens mest illustra kvällar – genom föredragets fina belysning av världshandelns problem efter kriget, genom det livliga meningsutbytet mellan föredragshållaren och Eli Heckscher, och genom att importregleringen aviserades. Lundberg höll sitt jungfruföredrag i föreningen år 1939 under rubriken »Den ekonomiska politikens möjligheter». Det var ett på en gång djärvt och verklighetsförankrat resonemang, som när man läser det i dag framstår som förbluffande »sjuttiootalistiskt» genom sin fina balansering av finanspolitisk och penningpolitisk analys. För dagens läsare är det också trevligt att konstatera att redan detta föredrag innehöll ett par »lundbergianismer» av det slag alla vi nationalekonomer här i landet under åren kommit att älska.

Man avläser vår ekonomiska utveckling bl.a. genom att se på titlarna hos dem som uppträtt i föreningens debatter eller tillhört dess styrelse. I början var representanterna för näringsliv och arbetsliv gärna grosshandlare, en nu utdöd yrkesbenämning, kanske också utdött som yrke. I dag är dessa representanter ofta organisationsfolk. 1877, när föreningen grundades, hade industrialiseringen inte hunnit långt i vårt land, organisationsväsendet låg bara i sin linda. 1977 är vi snarast på väg ut ur industrialismen, organisationsväsen-

det har vuxit sig starkt. De näringslivsinriktade debattämnen under föreningens första decennier gällde sålunda oftast jordbruk, skogsbruk, handel och transportväsende. Därtill kom bankfrågorna, särskilt frågan om riksbanken skulle ha ensamrätt till sedelutgivning. Debatten stod hård i föreningen mellan å ena sidan »riksbankslägret», representerat av bland andra bankmannen Johan Arnberg och finansministern Hans Forssell, bägge bland de mest aktiva i föreningen, Forssell därjämte en av dess stiftare, och å den andra sidan försvararna av de privata bankernas intressen, särskilt bankdirektören A.O. Wallenberg. Det viktigaste debattämnet under föreningens första tid var dock tullfrågan. Den långa, bittra tullstriden är ganska väl avspeglad i föreningens diskussioner, låt vara att dessa något påverkades av den böjelse för liberal frihandelslära som trots strävan till »konfessionslöshet» går att spåra i föreningen de allra första åren. Till de mest aktiva frihandlarna i föreningen hörde Waern, Forssell, Palme och Arnberg. Protektionismens talan i debatterna fördes främst av landshövdingen Erik Josias Sparre och av bonden och politikern Liss Olof Larsson.

Till ämnen som under hela hundraårsperioden ständigt återkommit på föreningens program hör dels skattefrågorna, dels socialpolitiken i alla dess former. I den mån det fanns en böjelse för liberalism de första åren – i så fall kanske främst den nyliberalism vars främste målsman var den franske nationalekonomen Bastiat – så uteslöt den sålunda på intet sätt ett positivt intresse för de sociala frågorna. Under föreningens första decennier togs dessa mest aktivt upp av Johan Anders Leffler, bank- och försäkringsman, skriftställare och politiker. Han fick sedermera åtskilliga efterföljare: Nils Wohlin, Gösta Bagge och Gustav Möller för att nämna några namn.

Det ämnesområde som särskilt kommit att växa i betydelse under de senaste decennierna är konjunkturfrågorna och stabiliseringspolitiken. Sammanträdena om den ekonomiska politiken i anslutning till budgetens framläggande är väl det viktigaste utslaget av detta. Men listan över debattämnen och debattörer kunde göras mycket lång.

En utomordentligt viktig roll i föreningens verksamhet har dess sekreterare spelat. Den har väl varit föga synlig utåt, och genom de betydande arbetsinsatser som krävts därtill högst otacksam. I början togs sekreterarna främst bland dem som hunnit skapa sig en väl etablerad ställning. Först i raden var den redan nämnde Johan Henrik Palme, Inteckningsbankens grundare och chef, och till hans närmaste efterträdare hörde Hugo Hamilton, då chef för patentbyrån, och Marcus Wallenberg, då vice verkställande direktör i Stockholms Enskilda Bank. På senare tid har sekreterarna gärna

räntats ur kretsen av skickliga yngre nationalekonomer på ett något tidigare stadium i karriären.

Det »utgivande av skrifter till utredande av nationalekonomiska frågor» som stadgarna talar om, har under huvudparten av det gångna seklet inskränkt sig till att omfatta förhandlingarna från föreningens egna debatter. 1972 togs emellertid, under Assar Lindbeck's ordförandeskap, beslutet att starta tidskriften *Ekonomisk Debatt*. Onekligen är detta ett av de allra viktigaste stegen i föreningens historia. Tidskriftens första redaktör blev Nils Lundgren. Fr.o.m. 1973 ingår redovisningen av föreningens föredrag och diskussioner i *Ekonomisk Debatt*, som därjämte innehåller ett brett material av uppsatser och debattinlägg.

Utan generöst bidrag från Svenska Sparbanksföreningen hade det inte varit möjligt för föreningen att ge sig in på ett så omfattande projekt som en egen stor tidskrift. Även på andra sätt har föreningen tidvis fått stöd utifrån. Det förtjänar att nämnas att den finansiella grundplåten utgjordes av en donation om 500 kronor – år 1877 ett ingalunda oväsentligt belopp – från grosshandlare Per Murén, en av föreningens stiftare. Under en följd av år sköttes de praktiska göromålen i samband med medlemsavgifter, kallelser till sammanträden m.m. av först Stockholms Enskilda Bank, sedermera Skandinaviska Enskilda Banken – en betydande stödinsats. Från och med 1977 – jubileumsåret – har föreningen infört en ny typ av medlemskap, benämnt stödjande institution. Detta betyder att intäkterna från de vanliga, personliga medlemsavgifterna nu får en välkommen påspädning.

Även den bok som här föreligger kan ses som en skrift i första stadgeparagrafens anda. Den huvudaspekt som går igen i flertalet bidrag är, som nyss nämnades, förhållandet mellan nationalekonomisk debatt och ekonomisk politik. Den belyses för olika delperioder av föreningens historia – dock företrädesvis den senare hälften – och ur olika synvinklar. De medverkande representerar olika grupper av nationalekonomiskt verksamma. Somliga är universitetsfolk, andra är politiker, åter andra är verksamma i näringsliv och organisationer. Likaså är olika åldersgrupper representerade, alltifrån dem som började göra sina insatser i föreningen redan på 1920-talet till dem som nätt och jämnt hunnit påbörja sådana insatser. Eftersom vi ju befinner oss i år 1977 vill någon kanske peka på att listan över medverkande är kompakt manlig. Och onekligen är det ett anmärkningsvärt faktum att nationalekonomisk verksamhet – med några få framstående undantag – hittills främst varit en människans domän. Lyckligtvis kan vi nu vid universiteten iaktta en omsvängning. Utan tvivel kommer den så småningom att sätta

---

många spår i föreningens protokoll.

Uppsatserna kan delas upp på två grupper. Den ena gruppen, som placeras först, behandlar olika skeden av debattverksamheten i föreningen eller i anknytning till den. Dessa uppsatser har placerats ungefär i kronologisk ordning, allt efter vilka perioder de främst koncentrerats till. Först kommer Bertil Ohlins bidrag, som närmast gäller tiden kring första världskriget och omedelbart därefter. Sist i gruppen har Erik Lundbergs bidrag placerats, dels eftersom det omspänner en mycket stor del av debatten under de senaste decennierna, dels eftersom författaren haft fördelen att först kunna läsa några av de övriga bidragen och därför tagit tillfället i akt att kommentera dem. Den andra gruppen utgörs av bidrag som behandlar specialfrågor, eller som är mera inriktade på personliga erinringar och kommentarer. Bidragen i denna grupp utgör en ganska heterogen samling, och de har av redaktörerna ordnats efter samma princip som ett musikverk, d.v.s. så att lyssnaren skall få en på lämpligt sätt varierad serie av tempon och stämningsslägen. Sist i boken kommer förteckningar över föreningens sammanträden under de hundra åren med alla föredragshållare och debattdeltagare, och över styrelsens ledamöter och andra föreningsfunktionärer. Förteckningarna må se torra och tråkiga ut, de är i själva verket en guldgruva för dem som vill skaffa sig en konkret bild av vår nationalekonomiska debatt under hundra år med det vimmel av intressanta människor som gett sina bidrag till den.
